Exc. gr.: οὐκ ἔστιν ἥτις δι' ἐπῳδῆς φροντίδας ἔρωτος ἀποθήσεται, οὐδὲ φεύξεται θείῳ ἀπύρῳ νικηθεὶς ἔρως.

Poate că în loc de *deponent pectora* e mai bine **deponet pectore** (ultimul cuvînt apare, așa, și în prima mînă din cod. Cantabrigiensis Coll. Trin. 609, R. 3. 29; începutul sec. XIII).

Remedia, 747—748:

cur nemo est, Hecalen, nulla est, quae ceperit Iron?
nempe quod alter egens, altera pauper erat.

(În 747, Lenz scrie *nemo* în loc de *nulla est*; *hecalen* Itali: *hecaten* **E**.)

Exc. gr.: <τ>ίνος (suppl. Schenkl) ἕνεκεν οὐδεὶς τῆς Ἑκά[σ]της (ἑκάλης Schenkl), οὐδεμία τοῦ Ἴρου (Schenkl; ἴσου cod.) ἐρᾷ; οὐχ ὅτι ἑκάτεροι ἦσαν ἄποροι; (corr. Kenney; ἄπειροι cod.)

Nempe e mai puțin potrivit decît interogativul **nonne.**

Mai adaug că versurile *Ars*, 1, 331a — 331b, care lipsesc în manuscrisele **R, O** și **Og** (= Oxoniensis Bibl. Bodl. Canon. class. Lat. 18, începutul secolului al XV-lea), dar se găsesc în **r** (= mîna secundă a lui **R**) și **A**, sînt prezente și în versiunea bizantină: νῦν ὡς ἐχθρὸν φεύγει σὺν ταῖς λοιπαῖς ὄρνισιν: — καὶ δὴ καὶ Σκύλλα (σκύλλους cod.), θαλάττιον τέρας, φαρμάκῳ τῆς Κίρκης . . .

Subliniez că restabilirea variantelor latinești de mai sus, pe baza traducerii excerptate, e o pură ipoteză, deci lecțiunile propuse pot fi acceptate, acordînd credit editorilor englezi, sau pot fi respinse, raliindu-ne manuscriselor existente. Dar dreptul filologului de a interveni în text în opoziție cu manuscrisele, fundat teoreticește de la Bentley încoace, își află aici o strălucită demonstrație. În versul 3, 12, 13 din *Amores*,

an prosint dubium, nocuerunt carmina certe,

ultimul cuvînt (înlocuit în **P** cu *semper;* așa și în Lenz) a fost pe drept suspectat de H. Magnus; sagacele editor al *Metamorfozelor* propune ca *certe* (sau *semper*) să fie substituit cu *saepe*, iar această conjectură a lui are acum norocul să fie confirmată de versiunea bizantină: ἀμφίβολον μὲν εἰ ὀνίνησιν, ἔβλαψε δὲ τὰ ἔπη πολλάκις. Această rară satisfacție acordată unui editor trebuia pomenită, alături de celelalte sugestii pe care le poate pricinui o lectură atentă a opusculului *Ouidiana Graeca.*

Traian Costa

Academia Scientiarum U.R.S.S. CORPUS INSCRIPTIONUM REGNI BOSPORANI (CIRB). Академия Наук СССР. Институт Истории Ленинградское Отделение. Институт Археологии Ленинградское Отделение. *Корпус Боспорских надписей.* Editura «Nauka», Moscova-Leningrad, 1965, 951 p. în 8°, 1326 inscripții.

Cuprins: prefață p. 5—12; repertoriul epigrafelor p. 13—794; anexă p. 797—935, scurt tratat de gramatică a inscripțiilor bosporane p. 797—831, tabel cronologic al suveranilor bosporani p. 832—833, indices p. 834—923, concordanțe (IPE și reviste) p. 924—935, addenda p. 936—939, abrevieri și bibliografie p. 940—946, sumarul p. 947—951.

Redactat integral în rusește (în afară de titlul latinesc), CIRB cu 1324 inscripții grecești, 2 latine, descoperite în teritoriul vechiului regat sarmato-traco-elenic al Bosporului Cimmerian, este o realizare științifică de proporții impozante, editată la un nivel tehnic superior. Produs al muncii pasionate a unui puternic colectiv de epigrafiști și eleniști leningrădeni și moscoviți, sub conducerea comitetului de redacție în frunte cu academicianul V. V. Struve, acad. M. N. Tihomirov, B. F. Gaidukević, A. I. Dovatur, D. P. Kallistov, T. N. Knipović, cu contribuții de S. I. Luria,

https://biblioteca-digitala.ro

I. I. Tolstoi, M. E. Sergeenko, A. I. Boltunova, apare ca o variantă nouă de « corpus », ce se abate de la tradiția de 8 decenii din vechea Rusie și din URSS, aducînd unele inovații utile, dar și cîteva omisiuni care se cer a fi relevate deopotrivă.

Prefața explică geneza, etapele desfășurării muncii, cuprinsul, destinația operei care, din bogatul material epigrafic antic descoperit în teritoriul sovietic, prezintă numai pe cel l a p i d a r din regatul Spartocizilor, omițînd tot ce este scris pe alte materiale (cărămidă, ceramică, metal etc., ceea ce se numește convențional « instrumentum »): inscripțiile din vol. II și IV ale celebrei colecții IPE a lui Latîșev (care conține 780 piese) și materialul apărut ulterior sau încă inedit; totalul se ridică la 1326 epigrafe. Diferența considerabilă de 546 reprezintă sporul obținut în curs de vreo 7 decenii, mai ales din săpături arheologice ori lucrări de sistematizare urbanistică, construcții, agricultură ș.a. Început încă de Latîșev imediat după reeditarea vol. I al IPE (1916) și, după moartea marelui savant rus, continuat de către S. A. Jebelev, CIRB a fost încheiat în a. 1964, ca una din cele mai importante opere ale științei sovietice și mîndră încoronare a unei munci armonioase în colectiv.

Beneficiind de experiența achiziționată în materie de expunere, descriere și interpretare a materialelor epigrafice, CIRB prezintă epigrafele după un sistem model: textele grupate pe localități, în interiorul acestora după categorii (conținut, destinație). Se dă: descrierea pieselor, a materialului, dimensiunile; locul și condițiile descoperirii și păstrării; bibliografia; textul cu litere minuscule și întregiri; traducerea în limba rusă; note și comentariu epigrafic, filologic, istoric, ce uneori ajunge de mari proporții. Remarcabilă la această operă de erudiție și știință este în primul rînd amploarea puțin comună a documentării, punînd la contribuție o bibliografie imensă, toate publicațiile și datele din arhivă și din muzee, adunînd tot ce poate fi util ca informare; bibliografia pare exhaustivă: fiecare piesă epigrafică are un repertoriu propriu, uneori de mari proporții. Totuși documentarea prezintă lacune într-o privință: analogiile și legăturile zonei « bosporane » cu teritoriul de colonizare elenică de la țărmul de vest al Mării Negre. Dacă unele lucrări ale cercetătorilor bulgari (G. Mihailov etc.) sînt citate ca analogie și pentru exemplificări, lipsesc cu totul lucrările românești, — lucru mai greu de înțeles, date fiind legăturile binecunoscute între zonele de colonizare nord-pontică (teritoriu cu etnicitate prevalent iraniană-sarmatică) și cele vest-pontice (bază etnică indigenă traco-getică); în perioada antichității greco-romane, bazinul Pontului Euxin forma o unitate culturală și economică, țărmurile lui erau legate prin mii de fire « invizibile » și totuși concrete, în primul rînd limba și cultura greacă. Inutil a reaminti cercetătorilor cu atît mai puțin redactorilor excelentului CIRB, importanța relațiilor între « ora septentrionalis » și « ora occidentalis Ponti Euxini », comunitatea de materiale și de probleme social-istorice (populația antroponimele, cultele, cultura materială, limba elenică etc.); încît ignorarea cercetărilor românești în « Scythia Minor » (Dobrogea antică) constituie o lacună regretabilă a documentării; din toată bibliografia românească [1] se menționează (CIRB, p. 12) numai studiul asupra elementelor traco-getice din Bospor (SCIV, IX, 1958) și cel despre numele trace în teritoriul scito-sarmatic (EDR, II, 1924), fără a fi utilizate efectiv în corpul lucrării.

Materialul epigrafic este avut în vedere sub toate aspectele, în primul rînd sub cel filologic-lingvistic și istoric, pentru care analiza migăloasă și comentariile ample, unele adevărate studii,

[1] Nu este necesar să oferim aici liste de lucrări (care nu lipsesc desigur în bibliotecile din Moscova și Leningrad) românești asupra « Scythiei Minor », de autori mai vechi (Gr. G. Tocilescu, V. Pârvan, O. Tafrali, D. M. Teodorescu, P. Nicorescu, Th. S. Săveanu, S. Lambrino, R. Vulpe etc.) ori mult mai numeroși după a. 1944, cînd explorarea arheologică a întregii zone dintre Dunăre și Pontul Euxin a luat un considerabil avînt, cu rezultate de proporții mari, prezentate în diverse publicații periodice (ca SCIV, *Dacia*, *Materiale și cercetări arheologice*, StCl etc.) și în monografii ca *Histria*, I, 1954; D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, București, 1958; *Epigraphische Beiträge*, Berlin, 1962; I. Stoian, *Tomitana*, București, 1962 etc. Din bogatul repertoriu bibliografic asupra Scythiei Minor și elenismului de aici, CIRB nu citează nimic.

https://biblioteca-digitala.ro

expuse în formă simplă, « lapidară », dar plăcută şi atrăgătoare, împing pînă la extrem valorificarea istorică a documentelor de mare interes care sînt inscripţiile, preţioase cu deosebire pentru zonele de la periferia lumii antice-clasice, deficientă ca documentare literară. Comentariile filologice-istorice au totuşi o proporţie prea redusă în ce priveşte studiul şi valorificarea materialului antroponimic al epigrafelor bosporane, care şi aici (ca peste tot în lumea antică) este un document atît lingvistic-lexical, cît mai ales prosopografic-istoric pentru cunoaşterea structurii şi dezvoltării societăţii, a originii etnice a populaţiei, a procesului de simbioză şi amestec social-etnic, a pătrunderii indigenilor (covîrşitoarea majoritate sarmato-iranieni) în interiorul comunităţilor (πόλεις) elenice şi grecizarea lor. Determinarea diferitelor elemente etnice, în baza antroponimelor, este posibilă azi în măsură mult mai mare decît în vremea lui Boeckh, Miller, Latîşev ori Vasmer, datorită mai ales lucrărilor citate (CIRB, p. 12), care însă trebuiau utilizate efectiv şi chiar ameliorate, relevînd adică peste tot unde este posibil ori necesar caracterul scito-sarmatic, resp. tracic al antroponimelor « negreceşti » (care este recomandabil a fi scrise fără accent, căci în idiomuri dispărute şi cunoscute fragmentar, ca sarmatica şi tracica, accentul este nesigur ori total necunoscut). În comentariile făcute de redactorii CIRB rar se află vreo remarcă de ordin filologic-lingvistic (mai ales după Latîşev) la unele antroponime. De altă parte, studiul lingvistic-etimologic şi social-istoric al întregii antroponimii « nord-pontice » (scito-sarmatice şi trace), reluat de L. Zgusta în a. 1955, va trebui continuat cu mai multă exigenţă şi spirit critic, pe un plan comparativ ceva mai larg indo-european.

Lacuna cea mai gravă şi regretabilă a CIRB este lipsa totală a oricărei ilustrări a pieselor epigrafice şi sculpturale, — chestiune de metodă asupra căreia s-a insistat mai demult şi în ultima vreme şi la noi [2]: azi (nu ca în vremea lui Boeckh) se urmăreşte nu numai conţinutul filologic-istoric al textului epigrafic, ci un studiu multilateral: paleografic (forma, stilul scrierii etc.), arheologic, artistic şi în genere social-istoric al elementelor cuprinse în materiale epigrafice antice. În acest context, autorilor sovietici ai CIRB li se poate aminti nu numai IPE, ci şi alte exemple ca cel sovietic recent: culegerea epigrafică de la Chersonesos (sudul Crimeii) alcătuită cu multă pricepere şi pasiune de către E. I. Solomonik [3]; sistemul unei ilustrări (care putea să pară multora « utopic », greu de realizat d.p.d.v. material-tehnic) a fost adoptat şi aplicat integral cu succes de Solomonik: fiecare piesă ori fragment (total 108) apare ilustrat clar şi comod în fotografie (ori desen), facilitînd utilizarea şi munca de control, fără a fi necesară căutarea şi verificarea originalelor sau a publicaţiei primare, în locurile unde lectura apare lacunoasă, echivocă. În prefaţă (CIRB, p. 6—7) se precizează că « atenţie deosebită a fost acordată descrierii reliefelor funerare, compararea vechilor descrieri cu fotografiile noi a permis în unele cazuri lărgirea acestor descrieri, în altele scurtarea lor, excluderea unor detalii inutile. Peste tot, textele acestei descrieri au fost supuse unei redactări minuţioase (etc.) », iar la lectura în « aparatul critic » se dau numeroase variante, din care cititorul poate să aleagă, — totul fiind o premisă necesară a bunei metode filologice de lucru, aplicată de colectivul CIRB. Dar oricît de migăloasă, competentă şi nuanţată cu variantele de lectură, o descriere nu poate înlocui imaginea plastică (foto, chiar desen exact) ce redă fidel originalul, cadrul şi proporţiile rîndurilor etc., unde se pot ameliora şi dezvolta elementele lecturii lacunoase. Faţă de evidenţa faptului că apare absolut necesară (sub mai multe aspecte) ilustrarea (foto ori desen, măcar parţială), în primul rînd pentru plastica monumentului, apoi pentru controlul şi eventuala ameliorare a lecturii lacunoase, este inutil a mai pleda în acest sens, — fiind cu totul regretabil că autorii cărţii din 1965 au renunţat comod la orice fel de reproduceri în imagini a epigrafelor într-o lucrare de proporţiile şi importanţa CIRB, abandonînd minunatul

---

[2] De ex. SCIV, XIII, 1962, p. 227; StCl, V, 1963, p. 404—405; SCIV, XVI, 1965, p. 831—832.

[3] E. I. Solomonik, *Новые эпиграфические памятники Херсонеса*, Kiev, 1964, 196 p.; recenzie în SCIV, XVI, 1965, p. 831—834.

https://biblioteca-digitala.ro

exemplu al magistrului lor şi al nostru Latîşev, urmat de majoritatea celor care publică materiale sau « corpora » epigrafice. Scuza cu criteriul « economiilor » nu poate fi invocată aici, căci nu este probabil că ar fi lipsit mijloacele materiale-tehnice spre ilustrarea corespunzătoare a impozantului corpus bosporan, pentru a cărui utilizare integrală şi eventual control al lecturilor se impune adesea reexaminarea publicaţiilor anterioare (IPE, repertoriul de reliefe funerare Kieseritzky-Watzinger, reviste etc.) ori a pieselor din muzee; — adică o muncă de control ce nu se vede cum ar putea fi făcută de un « recenzent » repetînd tot ce au făcut autorii CIRB, timp de mai multe luni care nu ar fi compensat de rezultate şi eventuale noi achiziţii. Apare straniu şi anacronic (la 7 decenii după Latîşev) revenirea la un sistem arhaic, mai vechiu decît al lui Boeckh (CIG, II, 1843). Fiind imposibil şi fără rost deocamdată controlul integral (în lipsa ilustrării inscripţiilor din CIRB), observaţiile asupra acestor materiale, expuse în rîndurile următoare, se referă la modificări de lectură făcute mai mult conjectural şi analogic, la chestiuni grafice şi formale, ori la bibliografie şi alte mărunţişuri, unele de importanţă secundară la prima vedere.

Nr. **2**, r. 3 [Μεν]υλλιωνι? poate fi [Γεν]- etc. **6** a r. 1 [Νυμφ?]αίου sau [Ἑρ?]αίου, poate fi şi [Ἀντ]- ori altceva. **17** = IPE, II, 21 (=CIG, 2108) [Τ]ειείας Δηλοπτιχου Βυζάντιος « numele Deloptich din Byzantion este menţionat pe o inscripţie beoţiană din sec. IV î.e.n. (Larfeld, Syll. inscr. Boeot. nr. 309) », notă cam veche făcută probabil de Latîşev; de atunci informaţiile au sporit, antroponimul teofor *Deloptichos* (deriv. de la Δηλοπτης la Atena, IG², II, 1324 etc.) apare şi la Olbia (Sov. Arch., XXVIII, 1958, p. 234—247). **36**, r. 70 ΒΙΟΣ... ar putea fi un ΒΙΘΥ-(?); r. 71 Παγας(?) poate să fie Παπας; r. 72—73 [. . .]δαρου poate fi întregit [Αρ]δαρου, cel puţin tot atît de verosimil ca în r. 64—65 [Αρδ]αρος. **40**, p. 48 « Aug. Lenz » se scrie de fapt « Aug. Lentz ». **88**, p. 95 « Anthologia Lyrica graeca », mai aproape de grafia antică este *Anthologia lyrica Graeca*. **104** şi **105** forma « Valerin » în loc de *Valerion* discutată la studiul gramatical (p. 807) cu exemple numai din CIRB este fenomen frecvent de « latină vulgară » în sec. II — IV în inscripţiile greceşti, ca şi în cele latine (cf. de ex. AISC, V, 1949, p. 346—347: *Aprilis*, *Dalmatis*, *Dassis*, *Gais* etc.). **109** cu mici erori în lectură, « pregătită spre publicare de către Boltunova (după propria copie) » a apărut cu trei ani în urmă (A. I. Boltunova, *Материалы и исследования по арх. СССР*, nr. 103, Moscova, 1962, p. 207—208, foto fig. 1/2, lectură corectă). **144** Ζειλας Ταρσα[νος] întregirea (ca « ethnicon » de la *Tarsos*, index, p. 839) nu este necesară, fiind un antropon. tracic Ταρσας la genitiv, patronimic. **171** pentru antropon. *Bastakas* citează « *Bastas* în documente greceşti din Egipt, *Bastakil* — la Apollonia în Bulgaria şi în Egipt », dar acestea din urmă sînt evident tracice, exemplele fiind mai numeroase; tema *Bastak-* pare a fi comună traco-iraniană. **206** numele Λιβυς, se poate cita un *Lib.* la Tomis (*Q. Marcius Quadratus nat. Lib.*, în *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanţa, 1964, p. 170). **209** antropon. *Nana* şi *Talys* sînt asianice. **211** antropon. *Aspamithares* este variantă a lui *-mitres* (cum a relevat Zgusta). **215** « numele *Sagaris* ar fi după Watzinger 'originar din Sagara' » este frecvent în inscripţii, multe exemple citează Mateescu, EDR, I, p. 120, pare să fie asianic, dar cf. şi lat. *Sagarius*. **225** Τιβης, Ναναι Τιβειου γυνή, « nume de sclav după topon. *Tibeion* din Frigia »; *Tibes*, *Tibeios* nume frecvent în inscripţii, la Atena şi în alte zone (la Istria: Σαινη Τιβειου γυνή, *Dacia*, II, 1925, p. 201; cf. Pippidi, *Contribuţii*, p. 111), este asianic, paflagonian şi frigian. **252** în legătură cu *Demophon* din Callatis în Bospor putea fi citat din bibliografia despre callatieni şi Callatis cel puţin Pippidi, *Contribuţii*, p. 13—44. **265** σπιράρχης în sens militar; în sens religios, cf. Pippidi, *Histria*, I, p. 536. **280** antroponimul *Maiosara* este citit după Latîşev (ms. arhivă) Μα Ιωσαρα, două nume, ceea ce apare mai verosimil. **284** = IPE, IV, 253 Μικλαίνη trebuie citit Μικαλίνη (Bechtel, *Personennamen Griech.*, 1917, p. 485), eventual eroare de lapicid. **295** la antropon. *Sadalas* se citează Dornseiff şi Zgusta în privinţa accentului; comentar inutil, este nume tracic (SCIV, IX, p. 328). **298** antropon. *Biste-* e tracic, chiar dacă tema *Bist-* poate să fie comună traco-iraniană. **309** epitaful unei *Theophila* fiica

https://biblioteca-digitala.ro

lui *Marcus* este plasat « în a doua jumătate a sec. I î.e.n. — prima jum. a sec. I e.n. », dar înainte de sec. I e.n. nu sînt de căutat nume romane în Bospor (bine sînt puse în sec. I — II e.n. alte inscripţii cu nume romane, nr. 449, 572, 576, 613, 665, dar nu 616). **315**, p. 223 « Delacoulonche. Berceau de la puissance macédonienne. Paris, 1887 », este: Delacoulonche, *Mémoire sur le berceau de la puissance macédonienne*, Paris, 1858. **320** numele BI.../OYC nu poate fi integrat BIΘYC (antropon. trac *Bithys*), la nominativ, ci eventual Βι[στε]ους genitiv cum propusese Latîşev. **378** întregirea [A]δατος poate începe şi cu alt sunet [ΓA-?]. **437** pentru numele *Bastas* este citat numai cazul pomenit de Lucian (*Pseudol.* 3) din Chios; dar tema *Bast-* e tipic tracică (supra, nr. 171), dacă nu cumva comună traco-iraniană. **478** Μοκκόθα (?) trebuie să fie o formă ori derivat de antropon. tracic, *Moccos*. **480** epitaf publicat prima dată Παιρακε Σπαρτοκου, antropon. *Pairakos*, pesemne tracic, eventual traco-iranian. **634** θυγάτηρ Ζεκυνθις este considerat ca variantă a gr. Ζακυνθις; ar putea fi însă un antropon. tracic sau chiar iranian. **663** la antropon. tracic *Benzeis* este citat textual o notă ms. (= *Bendis*) a lui Latîşev, dar trebuia observată remarca din SCIV, IX, p. 319, unde sînt date analogii trace *Debabenzis* şi *Bonzes*. **692** numele întregit [T]αρσους poate fi şi [K]- sau altceva. **708** fusese publicat nu numai în VDI, 1950, 4, p. 73, ci şi în VDI, 1951, 2, p. 253. **756** de remarcat forma grecească de nominativ a antropon. tracic. *Mokaporos*. **764** Σακτα Ματροδώρου, primul nume tradus în ruseşte prin « Sakt », înţeles ca masculin Σακτας la vocativ, este formă « vulgară » a fem. *Sa(n)cta* (ex. CIL, III, 4603, Pannonia Superior, « Rutilia Sa(n)cta, Olginio Oly(m)po »). **804** pentru numele tracic *Sadalas* se citează Latîşev, Tomaschek, Zgusta; era suficient SCIV, IX, p. 328, toate cazurile cunoscute în nordul Pontului Euxin. **1109** Μοκοσπατρι este antropon. tracic *Mokos* (SCIV, IX, p. 324). P. 937, 2 Πατία este Παπία (?)

Asemenea întregiri ori rectificări conjecturale pot fi sporite, dar ele rămîn tot conjecturi; numai reexaminarea originalelor sau a fotografiilor oferă noi posibilităţi mai concrete pentru ameliorări de lectură. În ce priveşte numărul epigrafelor, erudiţia autorilor şi munca de cinci decenii constituie o garanţie că nu lipseşte nimic din materialul lapidar; totuşi se pare că există omisiuni, ca de ex. (dacă informaţia respectivă e reală) relieful cavalerului trac cu textul ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ ΑΥΛΟΥΖΕΝΙΣ ΜΟΥΚΑΠΟΡΕΟΣ ΑΝΕΘΗΚΕΝ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟΝ . . ., dat ca descoperire din zona Kerč ori Taman (*Труды IX-го археолог. съезда в Вилне*, I, Moscova, 1895, p. 280—282; citat de Detschew, reprodus în foto SCIV, IX, p. 310, 318); chiar dacă relieful nu provine din « regatul bosporan » (?), era necesară o precizare în CIRB. Lipsa unor materiale importante în CIRB rezultă şi din faptul că acesta cuprinde numai epigrafele lapidare (de ex. vasul de aur, din Kerč, M. Rostovtzeff, *Iranians and Greeks*, p. 135: ΞΕΒΑΝΟΚΟΥ ΤΑΡΟΥΛΑΣ ΕΠΟΙΕΙ; SCIV, IX, p. 331 etc.).

Între inovaţiile utile ale CIRB, cea mai de seamă este studiul gramatical, aducînd importante servicii pentru cunoaşterea limbii din textele epigrafice « bosporane ». Indicele este amănunţit şi precis: I eroi, zei, epitetele lor, II termeni de cult, III termeni etnici, IV împăraţi romani, V suveranii Bosporului, VI termeni politici şi statali-juridici, VII nume de luni, VIII persoane, IX vocabularul limbii, care este complet conţinînd (în trimiteri) şi cuvintele din index I, II şi VI, — ceea ce nu e cazul la numele proprii, căci index VIII nu cuprinde indicaţii asupra materialului din IV — V, unde în chip firesc se află elemente ori forme în plus, de ex. iran. Αργοδας (în ind. VIII) apare în forma Αργοτας în ind. V; regii bosporani Κοτυς, Παιρισαδης, Ρησκουπορις etc.; deci pentru antroponime se impune a consulta simultan index IV, V şi VIII. O lacună (observată şi la alte colecţii epigrafice mai vechi sau recente) este lipsa unei hărţi a teritoriului respectiv, absolut necesară (chiar împreună cu planuri de situaţie a localităţilor), de care s-au dispensat autorii fie considerînd că toată lumea cunoaşte în detalii topografia regiunii lor, fie din spirit de comoditate. Lista cu abrevieri are unele deficienţe (lucrări fără abreviere, repetate integral de multe ori în text), iar scrierea citatelor apare inconsecventă în privinţa punctuaţiei (după nume de autor uneori punct, alteori virgulă etc.).

https://biblioteca-digitala.ro

Observaţiile de mai sus (majoritatea de natură formală, de amănunt) şi altele ce vor urma nu pot şi nu caută să diminuieze excepţionala valoare ştiinţifică de fond a acestei opere, care va constitui baza documentară indispensabilă pentru istoria antică sarmato-elenică a Bosporului. După ce CIRB a continuat şi încheiat la zi opera lui Latîşev (IPE, II şi IV) pentru partea orientală a « ţărmului nordic al Pontului », putem spera că volumul părţii occidentale pînă la gurile Dunării îi va urma cît mai curînd, iar colectivul de redacţie va avea în vedere, adoptînd experienţa şi elementele utile, părerile şi sugestiile privind sistemul de publicare ce se impune în a doua jumătate a sec. XX-lea, continuînd adică modelul lui Latîşev, dacă nu în privinţa limbii latine, cel puţin în felul cum marele savant şi umanist a ilustrat cele trei volume de IPE. Numai în acest fel: printr-o anexă de planşe la CIRB şi prin volumul pentru zona de vest a ţărmului nord-pontic, eruditii sovietici vor depăşi, înlocuind integral, vechile publicaţii epigrafice, inclusiv celebrele IPE ale lui Latîşev.

I. I. Russu

INSCRIPTIONES GRAECAE IN BULGARIA REPERTAE edidit Georgius Mihailov. Volumen III: *Inscriptiones inter Haemum et Rhodopem repertae.* Fasciculus posterior: *A territorio Philippopolitano usque ad oram Ponticam.* Serdicae, in aedibus typographicis Academiae Litterarum Bulgaricae, 1964, 277 p. in 16° + o hartă şi 197 planşe afară din text.

Despre volumele precedente ale acestui Corpus de mari proporţii am avut prilejul să vorbesc, pe măsura apariţiei lor, în Dacia mai întîi (I, 1957, p. 357–359; IV, 1960, p. 598–600), apoi în Studii Clasice, VI, 1964, p. 390–392 (dînd seamă despre fasciculul 1 din volumul III). În toate aceste împrejurări, am relevat interesul excepţional şi nivelul remarcabil al acestei publicaţii, care face cinste autorului şi ştiinţei bulgare îndeobşte. Mai mult, nu e exagerat să se spună că — de la volum la volum şi cu trecerea anilor — lucrarea a căpătat calităţi noi, tehnice şi ştiinţifice. Planşele sînt acum mai numeroase decît oricînd, astfel că toate inscripţiile editate îşi au în culegere fotografia sau desenul care să permită controlul citirii; în acelaşi timp, atenţia arătată interpretării textelor a crescut, unele din documentele strînse în fasciculul de care mă ocup bucurîndu-se de un comentariu exhaustiv — lingvistic şi istoric. Afirmaţia priveşte în primul rînd inscripţii de mare întindere şi de un interes considerabil, ca « actul de fundaţie » al emporiului Pizos (nr. 1690: p. 103–125); e valabilă însă şi pentru texte mai puţin faimoase, dar care pentru un motiv sau altul se învrednicesc de atenţia editorului. În aceeaşi ordine de idei, trebuie relevată ca o inovaţie fericită amploarea mai mare dată notiţelor despre aşezările antice ale căror inscripţii se publică. Ele ajută buna înţelegere a documentelor editate şi, în genere, constituie contribuţii binevenite la geografia istorică a Traciei în epoca romană.

Teritoriile luate în consideraţie în acest volum sînt: Augusta Traiana (Stara Zagora) şi împrejurimile; partea bulgară din χώρα oraşului Hadrianoupolis; împrejurimile portului Anchialos (portul însuşi fiind inclus în volumul I al culegerii) şi ale coloniei Deultum (azi Develtos). Celor cu o « stare civilă » bine stabilită li se adaugă un număr restrîns de inscripţii de provenienţă necunoscută (numerele 1870–1889). În sfîrşit, într-un apendice de o oarecare însemnătate se prezintă completări şi îndreptări la textele editate în fasciculul anterior al volumului III.

Ţinînd seama de caracterul aşezărilor şi de vremea din care provin documentele, e firesc ca marea majoritate a acestora să fie constituită de inscripţiile funerare şi de dedicaţii către împăraţi şi divinităţi: din panteonul greco-roman, dar mai ales din cel trac, fie şi în interpretări greceşti sau romane ale zeităţilor locale. Sub acest raport, volumul prezintă un interes deosebit, şi tot aşa din punctul de vedere al onomasticii trace, care-şi găseşte aci materiale preţioase.

https://biblioteca-digitala.ro